

СТАТУС ІНШОМОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ІМЕННИКІВ-ЮКСТАПОЗИТІВ

¹ Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі проаналізовано статус іноземних компонентів у складі іменників-юкстапозитів. Виокремлено словотвірні моделі юкстапозитів із запозиченими компонентами. Запропоновано критерії визначення статусу співзвучних із юкстапозитами іменників із запозиченими компонентами.

Ключові слова: іноземний компонент, іменник-юкстапозит, словотвірна модель, запозичення.

Abstract

The paper analyzes the status of foreign language components in the composition of nouns-juxtapositions. Word-forming models of juxtapositions with borrowed components are singled out. Criteria for determining the status of nouns with borrowed components consonant with juxtapositions are proposed.

Keywords: foreign language component, noun-juxtaposition, word-forming model, borrowing.

Вступ

В українському мовознавстві останнього десятиріччя активізовано дослідження сучасних процесів і явищ, пов'язаних із запозиченням лексичних одиниць з інших мов, зокрема й з англійської. Дослідники вивчають нові запозичення на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови [2], динаміку й руйнування словотвірних норм на тлі нових явищ та процесів в українському словотворі [3], літературні норми в контексті сучасних глобалізаційних процесів [4], причини, основні вияви та наслідки англізації сучасного українськомовного комунікативного простору [1], намагаються упорядкувати правопис, статус окремих запозичених лексем [6] тощо. Ці процеси, спричинені мовними та позамовними чинниками, впливають на актуальну потребу систематизації запозичень, їхньої кодифікації та освоєння за словотвірними, правописними й іншими нормами сучасної української літературної мови. Адже фахівці-мовознавці повинні «оперативно вивчати процеси лексико-словотвірних інновацій, давати їм правильну лінгвістичну кваліфікацію, активніше втручатися в процеси освоєння потрібних, соціально і науково перспективних нових номінативних одиниць...» [2: 4].

Мета роботи – схарактеризувати особливості побудови нових запозичених складних лексичних одиниць та визначити їхній статус в українській мові.

Результати дослідження

У системі української термінології можна виокремити значний пласт термінологічних одиниць з дефісним написанням складників, структура яких не характерна для української мови. У таких утвореннях означальний компонент стоїть у препозиції до означуваного, що є наслідком перенесення на ґрунт української мови англійського словотвірного типу, на відміну від українського зразка, де означальний (або атрибутивний) компонент традиційно в постпозиції [6: 166]. Порівняймо іменники-юкстапозити, побудовані за українським зразком: *верстат-автомат, газ-відновник, куля-пілот, помпа-форсунка, програма-диспетчер, свердло-розвертка, спирт-сирець, фільтр-відстійник* тощо – та утворення *блокінг-генератор, генерік-продукт, вакуум-фільтр, дуплекс-автотипія, ейсид-рок, колор-індекс, контент-аналіз, лендинг-бізнес, муңц-метал, нутч-фільтр, серієс-машина, сет-циліндр, своп-курс, тайм-чартер* і багато інших. Такі компоненти (*блокінг-, вакуум-, генерік-, ейсид-, муңц-, колор-, контент-, нутч-, своп-, серієс-, тайм-* тощо) є запозиченими, а тому в українській мові вони послідовно займають препозицію до означуваного компонента та мають дефісне оформлення, аналогічно до мови-джерела, хоч «використання чужомовної традиції деформує саму природу української літературної мови» [2: 4].

Складні утворення із запозиченими препозитивними компонентами активно поповнюють склад української термінологічної лексики. Переважно вони позначають назви приладів, пристроїв, механізмів, назви організацій та установ, термінів мистецтва, назви явищ та процесів, назви осіб за

професією, посадою, званням.

В українському мовознавстві, попри інтенсивне зростання кількості запозичених елементів у терміносистемах інформатики, мистецтва, спорту, економічній, суспільно-політичній, досі немає однастайності в трактуванні іменників такої структури і тому чимало з них вживають у неадаптованій формі з порушенням чинного правопису. Зовні всі іменники схожі до юкстапозитних утворень, наприклад: *пауер-метал, снід-метал, треш-метал, хеві-метал, хеві-треш-метал* тощо. Ця схожість виявляється, насамперед, у дефісному написанні. Проте деякі з них не є в українській мові юкстапозитами, адже юкстапозитами називаємо складні іменники, утворені з двох самостійних іменників без сполучного голосного та з обов'язковою ознакою їхнього оформлення – дефісним правописом [5: 35; 7: 207]. Натомість компоненти *пауер-, снід-, треш-, хеві-* не є самостійними повнозначними словами і не вживаються окремо в українській мові зі своїм лексичним значенням, а відтак їх не можна вважати компонентами іменників-юкстапозитів та писати з дефісом.

Натомість у зв'язку з неосвоєнням відповідно до чинних норм СУЛМ маємо різноманітні форми правопису нових запозичень – англійською, українською, поєднанням української з англійською, з дефісом та без, з малої та великої літери, пор.: *Frontend developer* робить так, щоб клієнту було зручно, комфортно і максимально просто використовувати продукт; *Backend- і frontend-розробники* працюють один з одним і це представники двох різних напрямів в одній професії (<https://te.itstep.org/blog/web-developer-overview/>); Професія *Front-end розробника* – це завжди вирішення цікавих і складних завдань; Домашня практика і безпосередньо інternатура на базі компанії SPD допомогла зміцнити і проявити отримані раніше навички, – каже Junior *Front-End Developer* SPD-Ukraine Дмитро Шаповалов; Ще одна перевага – велике ком'юніті та значний масив інформації, говорить *Front-end Developer* компанії Default Value Андрій Близнюк (<https://www.itcluster.ck.ua/projects/front-end-developer/>); *Фронтенд-розробник* займається «зовнішньою» частиною сайту, його призначенням для користувача інтерфейсом (<https://foxminded.ua/ua/frontend-rozrobnik-pljusi-i-minusi-profesii/>); Хто такий *Frontend розробник?* Хочете стати *фронт-енд розробником?* (<https://blog.mate.academy/front-end-and-js/who-is-frontend/>). Безперечно, таке розмаїття правописних форм розхитує норми літературної мови. Уникнути цього можна переклавши слово засобами української мови або ж, за відсутності слова-відповідника, подати кирилицею: «розробник переднього плану» або ж «фронтендрозробник» (без дефіса, оскільки ні компонент *фронт*, ні *енд* не є самостійними лексичними одиницями в українській мові, а відтак і слово не є складним, не є юкстапозитом, а складні іменники пишемо з дефісом лише за визначеними українським правописом правилами).

Деякі компоненти потрапили в українську мову в складі готових цілих слів, запозичених із різних мов світу. Вони були в структурі складних одиниць у мові-джерелі, але не набули такого статусу в українській і залишилися словотвірною неосвоєними, напр.: *профiт-центр, флаш-фаза, тайм-чартер, дуаль-карта, ньюс-мейкер, лід-менеджер, спейс-рок* тощо. Такі утворення суперечать словотвірній нормі сучасної української літературної мови, за якою через дефіс потрібно писати складні іменники, компоненти яких є самостійними, окремо вживаними словами (пор. юкстапозити *бета-коефіцієнт, дуплекс-автотипія, жокей-клуб, крекінг-процес, солюкс-лампа, фактор-компанія* та ін.). Препозитивні компоненти (або обидва – *біг-борд, екзит-пол, секонд-хенд, юзд-лук, плей-оф* тощо) неосвоєних лексичних запозичень не вживаються самостійно і не є юкстапозитами в українській мові, тому їх треба писати разом.

Критеріями визначення статусу складних утворень із запозиченими компонентами і виокремлення з-поміж них іменників-юкстапозитів, усічено-словесних абревіатур, неосвоєних лексичних одиниць можуть слугувати такі ознаки: уживання компонентів як самостійних слів в українській мові; наявність / відсутність предметного значення компонентів; наявність скороченої прикметникової основи в складі іменника [5: 37].

Висновки

Отже, освоєння нових запозичень повинно супроводжуватися їхньою асиміляцією на фонетичному, граматичному, словотвірному та лексико-семантичному рівнях мови. Критеріями для визначення статусу і правопису таких іменників можуть стати: уживання компонентів як самостійних слів в українській мові, наявність предметного значення компонентів, скороченої прикметникової основи у складі іменника. У перспективі варто приділити увагу вивченню запозичених елементів у назвах понять різних терміносистем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баган М. П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова*. 2020. № 1. С. 38–53. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038>.
2. Городенська К. Г. Нові запозичення на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : проблеми граматики і лексикології української мови. Київ, 2009. Вип. 5. С. 3–7.
3. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворі: динаміка чи руйнування словотвірних норм. *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3–12. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Ukrm_2013_2_3.
4. Коць Т. А. Літературна норма і сучасні глобалізаційні процеси. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 50. С. 59–61. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32258503.pdf>.
5. Радомська Л. А., Азарова Л. Є. Семантичні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах : монографія. Вінниця, 2016. 180 с.
6. Радомська Л. А. Складні утворення із запозиченим препозитивним компонентом. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Філологічні науки. Бердянськ, 2014. Вип. IV. С. 165–171. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=nzbdpufn_2014_4_23.
7. Радомська Л. А. Формально-семантичні зв'язки в термінологічних іменниках-юкстапозитах. *Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету*. Вінниця : ВНТУ, 2020. С. 207–210. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9142>.

Радомська Людмила Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: ludarad9@gmail.com.

Radomska Lyudmyla A. – Cand. Sc. (Eng), Assistant Professor, Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ludarad9@gmail.com.